

Ligia Henczel-Wróblewska

Działalność polskich artystów w upowszechnianiu edukacji i kultury polskiej we Włoszech na przełomie XX

Wartości w muzyce 3, 53-66

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ligia Henczel-Wróblewska

Uniwersytet im. A. Mickiewicza
Poznań

Działalność polskich artystów w upowszechnianiu edukacji i kultury polskiej we Włoszech na przełomie XX/XXI wieku

Wprowadzenie

Sztuka towarzyszy człowiekowi od zarania dziejów, a dzieła sztuki powstają u wszystkich ludów i w różnych zakątkach świata. Ci, którzy ją tworzą, czyli artyści, rodzą się w każdych warunkach, w jednych epokach równi królom, w innych wzgardzeni, są znani powszechnie lub bezimienni, ale nigdy i dla niczego nie wyrzekają się tej swojej sztuki, która ma nad nimi tajemniczą władzę¹. Współcześnie bycie artystą jest nierzadko traktowane jako „zawód”, który przynosi wymierne korzyści materialne. Artystą nie może być jednak każdy, lecz może być nim tylko ten, kto ma talent, zdolności w danej dziedzinie sztuki, umiejętność kreowania swojej wizji artystycznej w taki czy inny sposób. Z talentem człowiek się rodzi, ale to nie zawsze wystarcza. Być artystą to znaczy wytrwale pracować, tworzyć tę sztukę, zgłębiać i zrozumieć jej tajniki, doskonalić warsztat artystyczny. W dzisiejszych czasach kształcenie w kierunku artystycznym można rozpocząć już od najmłodszych lat, od elementarnych szkół począwszy, na wyższych uczelniach artystycznych kończąc. Ale warsztat i praktykę można też zdobywać indywidualnie, u największych mistrzów w różnych krajach świata. Zawód artysty jest zawodem wolnym, który uprawiać można wszędzie, z kolei język sztuki jest językiem międzynarodowym, uniwersalnym, ponadczasowym.

¹ J. G u z e: *Na tropach sztuki*. Warszawa 1968.

Włochy, a szczególnie Rzym, przez stulecia uchodziły za stolicę kulturalną i naukową świata, skąd emanowały nowe prądy w sztuce, nauce i literaturze. Włoska kraina przepełniona jest dziełami sztuki, zabytkami architektury, tymi starożytnymi, jak i z czasów nowożytnych. Na kartach historii spotykamy nazwiska włoskich artystów, muzyków, rzeźbiarzy, malarzy, pisarzy czy architektów, których umiejętności były szeroko znane, a sława wykraczała daleko poza granice Italii. Posiadali oni pracownie, tworzyli własne szkoły czy studia artystyczne, zatrudniani byli na europejskich dworach, w instytucjach kościelnych i świeckich. Od XIII wieku, czyli od pierwszych, udokumentowanych źródłowo kontaktów Polski z Włochami do dziś ponadczasową klamrą, łączącą te kilkaset lat, była i jest nadal stała obecność polskich artystów i uczonych, kształcących się we włoskich uczelniach, udoskonalających swój warsztat u najlepszych mistrzów i mających swoje pracownie w różnych miejscach na terenie Italii. Włoska kultura i sztuka od wieków inspirowały Polaków i zaspokajały ich dążenia intelektualne, a także artystyczne, a bogactwo sztuki, które na Półwyspie Apenińskim można często spotkać, do dziś przyciąga polskich artystów.

Powszechnie wiadomo, iż Włosi są narodem bardzo muzykalnym i uzdolnionym artystycznie. Stąd też we Włoszech dostępna jest szeroka gama szkolnictwa artystycznego na różnych stopniach zaawansowania, zarówno dla profesjonalistów, jak i dla amatorów (począwszy od szkół ogólnokształcących po studia wyższe artystyczne, kursy doskonalenia warsztatu, kursy mistrzowskie etc.). Wiadomo również, iż Włosi są ludźmi bardzo serdecznymi i gościnnymi, chętnie zatem przyjmują w swoje szeregi cudzoziemców, którzy pragną rozwijać umiejętności i uczyć się od włoskich mistrzów. Włochy są krajem, który oferuje nie tylko swoją kulturę i sztukę; z kolei Włosi proponują zupełnie inną mentalność i umiejętność czerpania przyjemności z życia. Panuje tam zasada obowiązująca wszystkich: „żyj i daj żyć innym”. Być może dlatego tak wielu znakomitych artystów w ciągu wieków, właśnie w słonecznej Italii zapuszczało swoje twórcze korzenie².

Wraz z postępującymi w Polsce od wielu lat zmianami społeczno-politycznymi i ekonomicznymi wzrosły możliwości kształcenia się i doskonalenia zawodu artysty za granicą. Większość z tych, którzy edukację i umiejętności pogłębiali we Włoszech, tam właśnie znalazła później swoje miejsce pracy i życia. Rekompensując tęsknotę za rodzinnym krajem, byli i są aktywnymi animatorami oraz kreatorami współpracy międzynarodowej w dziedzinie artystycznej, pomiędzy Włochami a Polską. Organizują różnorodne przedsięwzięcia, mające na celu wzajemne poznanie działalności artystów z obu krajów, wymiennie wystawy polskich i włoskich plastyków, rzeźbiarzy, koncerty solistów oraz zespołów, występy teatralne, wieczorki literackie itp. Wielu polskich artystów,

² L. Marinelli, P. Morawski: *Rassegna italiana di argomenti polacchi*. Roma 2008, s. 789.

mieszkających we Włoszech, jest wykładowcami we włoskich szkołach artystycznych i uczelniach wyższych. Prowadzą także kursy mistrzowskie oraz doskonalenia warsztatu artystycznego. **Wśród Polaków, którzy wyemigrowali do Włoch w ostatnich kilku dekadach, znalazło się sporo muzyków, malarzy, rzeźbiarzy, a także pisarzy, architektów czy przedstawicieli świata filmu. Niektórzy osiągają sukcesy na skalę europejską i światową. Inni, poprzez swoją działalność artystyczną, pedagogiczną, kulturalną i społeczną, w bardziej lokalnym zakresie wpływają na upowszechnienie polskiej twórczości w środowisku włoskim.** W tym artykule przybliżone zostaną sylwetki kilkorga z nich, przy czym wyodrębniono grupę muzyków, plastyków i reżyserów/aktorów oraz w porządku chronologicznym zgodnym z ich osiedlaniem się na terenie Włoch.

Muzycy, pisarze, publicyści

Wśród polskich muzyków we Włoszech większość stanowią instrumentalisci, ale są też kompozytorzy i śpiewacy. W latach siedemdziesiątych XX wieku, po ukończeniu Akademii Muzycznej w Warszawie, zamieszkały we Włoszech dwie polskie artystki. W Weronie pracuje **Lidia Kawecka**, pianistka i klawesynistka. Prowadzi działalność koncertową zarówno jako solistka, jak i w zespołach i orkiestrze na terenie Włoch, Europy i Azji. Nagrała kilka płyt kompaktowych, m.in.: Antonio Vivaldi *Il pastor fido* (1991), *Sonate e Trio del Barocco Italiano* (1996), Jan Sebastian Bach *Le sonate per flauto, cembalo e c.c.* (1999), Wolfgang Amadeusz Mozart *Sei sonate per flauto e clavicembalo* (2000) oraz otrzymała sporo nagród za działalność artystyczną. Natomiast w Rzymie mieszka skrzypaczka **Bożena Możdżonek Leofreddi**. Przez kilka lat występowała w orkiestrze rzymskiego Teatro dell'Opera, a od 1972 roku pracuje w renomowanej Accademia Nazionale di Santa Cecilia w Rzymie, drugiej, obok operowej orkiestry La Scala w Mediolanie, najbardziej znanej włoskiej orkiestry symfonicznej³.

Po wyższych studiach muzycznych w Gdańsku, Warszawie i Wiedniu zamieszkał w 1982 roku w Weronie **Piotr Donawit Cwojdziański**, znakomity wiolonczelista, koncertmistrz orkiestry Fondazione Arena di Verona. Jest redaktorem partii wiolonczelowych w różnych kompozycjach europejskich, a także autorem nagrań radiowo-telewizyjnych i płytowych CD (m.in. Trio Scagliero, Cilea, Lalo, Borodin). Cwojdziański koncertuje w krajach europejskich, USA, Ja-

³ E. P r z ą d k a: *Świadectwa — Testimonianze*. T. 2: *W kręgu kultury i sztuki*. Rzym 2002, s. 229—234.

ponii, Tajlandii. W jego repertuarze znajdują się głównie utwory polskich kompozytorów, m.in. Andrzeja Cwojdziańskiego, ojca artysty. Poza tym jest członkiem jury kilku międzynarodowych konkursów muzycznych.

W pobliżu Ankony mieszkają od początku lat osiemdziesiątych dwie artystki, siostry, **Magdalena Lutka**, pianistka, organistka i pedagog oraz **Bożena Lutka-Conti**, pianistka, śpiewaczka i kompozytorka, nauczycielka w szkole średniej w San Marcello. Studiowały w Akademii Muzycznej w Poznaniu i we Wrocławiu, następnie w Weimarze i Pradze. Obie koncertują solo, w duecie, zespołowo i z orkiestrą (Czechy, Niemcy, Słowacja, Szwecja, Polska, Wielka Brytania, Włochy), zdobywają nagrody i wyróżnienia na konkursach i festiwalach pianistycznych, m.in. złote medale na konkursach pianistycznych Coppa Pianisti d'Italia w Osimo (1984) i w Galatea (1985). Magdalena Lutka przez kilkanaście lat była akompaniatką i nauczycielką gry na fortepianie w Zespole Szkół Muzycznych w Poznaniu, specjalizowała się w nauczaniu osób niewidomych. Obecnie, we współpracy z Accademia di Musica „Marziali” di Saveso, wykłada propedeutykę muzyki w przedszkolach. Jest także autorką licznych artykułów o tematyce muzycznej we włoskiej prasie. Poza działalnością artystyczną i pedagogiczną obie siostry prowadzą Laboratorium „Sacrosong” w Jesi, które zajmuje się promocją inicjatyw kulturalnych i ekumenicznych we Włoszech.

Od 1989 roku mieszka i pracuje w Padwie **Marian Mika**, artysta muzyk i pedagog. Przez ponad dziesięć lat swego pobytu we Włoszech pracował jako profesor muzyki w Accademia Internazionale di Musica w Nowarze, a od 2000 roku w Accademia Internazionale di Musica w Padwie. Poza tym, od kilkunastu lat prowadzi kursy doskonalenia warsztatu artystycznego we Włoszech (m.in. Nowara, Lucca, Padwa, Neapol, Trento, Rocca Grimalda, Sassari, Ivrea) oraz za granicą. Za swoją działalność na rzecz upowszechniania kultury otrzymał wiele odznaczeń i nagród, np. medal Frescobaldi (1993), medal Premio Internazionale „Sebetia Ter” Neapol (1998).

Artystą w pełnym tego słowa znaczeniu można nazwać **Piotra Lacherta de Peslin**, kompozytora, pianistę, pisarza, poetę, wydawcę, animatora, organizatora i koordynatora wielu przedsięwzięć artystycznych. Po studiach muzycznych w Warszawie, Paryżu, Hanowerze i Brukseli osiadł w stolicy Belgii, gdzie założył szkołę pianistyczną swego imienia i kierował nią blisko 20 lat (w tym czasie był też nauczycielem w Seminarium Muzyki Kameralnej w Brukseli). W 1991 roku podjął pracę na etacie profesora dydaktyki pianistycznej w Accademia Musicale Pescarese w Pescarze. Przez wiele lat był autorem i prezydentem programu *Lezioni di pianoforte a casa* w telewizji włoskiej oraz kierownikiem programu-projektu dydaktycznego dla pianistów (SPAM) realizowanego przez Departament Edukacji Artystycznej Ministerstwa Kultury i Sztuki. Jest założycielem i dyrektorem artystycznym Zespołu Muzyki Barokowej „Con moto ma giocoso”, Stowarzyszenia „Musica pura” w Pescarze, organizatorem licznych konkursów kompozytorskich i festiwali, autorem i realizatorem projektu

muzycznego *Pescara, Pescara*. W latach dziewięćdziesiątych był organizatorem pomocy artystom polskim poprzez wysyłanie konwojów z pomocą materialną. Piotr Lachert de Peslin jest autorem blisko 80 kompozycji, utworów dydaktycznych na fortepian (m.in. 300 etiud), kompozycji do spektakli teatralnych, muzyki filmowej i baletowej. W paryskiej „Kulturze” publikował swoje poezje oraz artykuły w luksemburskim magazynie kulturalnym „Bulletin Mensa Belgium”. Jest członkiem europejskich towarzystw muzycznych, m.in.: Union de Compositeurs w Belgii, European Piano Teachers Association, Mensa International, Towarzystwo Ziemiaństwa Polskiego. Przez oksfordzki International Biography Center został wybrany człowiekiem roku (*Man of the Year 1992*)⁴.

Ciekawą postacią jest **Izabela Szlachetko-Croese**, która ukończyła klasę trąbki w warszawskiej Akademii Muzycznej oraz w Conservatorio di Musica „Niccolò Paganini” w Genui. Mieszka w okolicach Imperii. Od połowy lat dziewięćdziesiątych pracuje jako nauczycielka gry na trąbce w Scuola Media Sperimentale w Varazze oraz wychowania muzycznego w liceum pedagogicznym „Don Bosco” w Vallecrosia. Koncertuje w duecie z mężem (pianistą i organistą) z repertuarem obejmującym muzykę klasyczną oraz kameralną. W 2001 roku wspólnie wydali płytę z muzyką instrumentalną *Musica Instrumentalis. Sonate e concerti per tromba e organo nel secolo di Gio Domenico Cassini*. W 1997 roku założyła kwintet, składający się z instrumentów dętych blaszanych, z którym wykonuje utwory od muzyki renesansowej do dziewiętnastowiecznej. W 2000 roku zespół powiększył się do ośmiu instrumentów, przyjął nazwę Ottotoni i stanowi obecnie część Stowarzyszenia Harmonica Istituto.

Wśród polskich śpiewaków we Włoszech stosunkowo najdłużej (od 1964 roku) mieszka tam i pracuje **Andrzej Snarski**. Po studiach w St. Bernardine’s College w Buckingham i w London Opera Center dwukrotnie wygrał stypendia na wyższe studia wokalne, wyjechał do Włoch i zamieszkał w Rzymie. Występował w operach znanych kompozytorów, wystawianych w najświetniejszych teatrach operowych we Włoszech, w Europie i Azji. Był też pierwszym artystą, który wystąpił przed papieżem Pawłem VI z okazji Millenium Polski w 1966 roku⁵.

Od 1981 roku mieszka we Florencji małżeństwo polskich śpiewaków, **Paweł Janowski** i **Urszula Szczepańska-Janowska**. Paweł Janowski (bas) po międzynarodowych wokalnych kursach mistrzowskich w Accademia Musicale Chigiana w Sienie (w klasie prof. Giorgia Favaretto, akompaniatora Jana Kiepurę) był śpiewakiem w Krakowskim Teatrze Muzycznym do momentu wyjazdu do Włoch. Aktualnie koncertuje i bierze udział w licznych konkursach oraz festiwalach wokalnych w całej Europie, zdobywając najwyższe nagrody i wyróżnie-

⁴ *Polacy we Włoszech. Kto jest kim*. Z. 1. Rzym—Toruń 2005, s. 51—52, 54—56, 61.

⁵ E. P r z ą d k a: *Świadectwa...*, s. 218—220.

nia, m.in. był laureatem Nagrody Specjalnej za najlepsze wykonanie pieśni greckich na Międzynarodowym Konkursie Wokalnym im. Marii Callas w Atenach (1978), finalistą na Międzynarodowym Konkursie Głosów Verdiańskich w Busseto (1979), zwycięzcą II Międzynarodowego Konkursu Wokalnego w Casciana Terme (1986). Jest członkiem jury na Międzynarodowym Konkursie Wokalnym „Prima Scrittura”, dla młodych utalentowanych śpiewaków (Florencja). Natomiast Urszula Szczepańska-Janowska ukończyła Akademię Muzyczną w Krakowie. Jest współzałożycielem, dyrektorem i pedagogiem w Szkole Muzycznej im. Giacomo Pucciniego w Empoli, dyrektorem artystycznym koncertów dla młodych talentów wokalistyki, a poza tym inicjatorką — impresario wymiany kulturalnej dyrygentów Orkiestr Kameralnych Krakowa i Florencji. Pełni także funkcję sekretarza i impresario Włosko-Polskiego Stowarzyszenia Kulturalnego w Toskanii.

Spośród polskich artystów muzyków znana i popularna jest we Włoszech sopranistka **Magdalena Aparta**. W 1988 roku ukończyła studia wokalne w Mediolanie i zamieszkała na stałe we Włoszech. Przez wiele lat uczestniczyła w międzynarodowych kursach doskonalenia warsztatu artystycznego w Gubbio i Lanciano. Ponadto była wykładowcą i asystentem prof. Pizzoli na międzynarodowym kursie doskonalenia w Cervo. Obecnie wykłada śpiew i muzykę wokalo-kameralną w Szkole Muzycznej im. Gaetano Donizettiego w Sesto San Giovanni oraz jest wykładowcą w Accademia Giuliese na letnich kursach warsztatów muzycznych. Koncertuje we Włoszech, Francji, w Szwajcarii. Najczęściej i najchętniej wykonuje pieśni Fryderyka Chopina, ale jej repertuar obejmuje również utwory od muzyki antycznej do współczesnej w wielu językach i stylach (opera, muzyka religijna, liederistica). Wykonuje czołowe partie w znanych dziełach operowych, m.in.: Mimi w *Cyganerii*, Hrabina w *Weselu Figara*, Santuzza w *Cavalleria Rusticana*. Współpracuje z wieloma zespołami muzycznymi. W 2000 roku Magdalena Aparta nagrała na żywo płytę z opery Christopha Willibalda Glucka *Il Parnaso confuso* (pierwsze nagranie tego dzieła), a w lutym 2008 roku ukazała się płyta z pieśniami Turibio Baruzziego w jej wykonaniu (jedyne nagranie utworów tego kompozytora). Za interpretację dzieł i działalność artystyczną otrzymała wiele nagród i wyróżnień na międzynarodowych konkursach i festiwalach wokalnych, np. pierwsza nagroda Corona Ferrea w Monza (1992), srebrny medal na Międzynarodowym Konkursie Muzyki Kameralnej w Stresa (1993). Dzięki współpracy z polskim konsulem w Mediolanie oraz organizacjami polsko-włoskimi stara się upowszechniać muzykę polską wśród Włochów. Regularnie wykonuje polski repertuar m.in. w Mediolanie, Bolonii oraz w Genui i Rzymie⁶.

Jerzy Hordyński, polski poeta, dziennikarz, publicysta kulturalny, znawca i miłośnik kultury antycznej i Rzymu, który w Wiecznym Mieście spędził

⁶ *Polacy we Włoszech...*, s. 10.

połowę swego życia, twierdził, iż bardzo trudno jest tworzyć we Włoszech, ponieważ piękno dookoła jest tak dominujące, że nie sposób jest dokładać jeszcze i swoje. A jednak artyści z różnych zakątków świata właśnie we Włoszech znajdują natchnienie i warunki do pracy artystycznej. Nie inaczej jest z polskimi artystami, którzy w słonecznej Italii tworzą dzieła swego życia.

Plastycy

Chcąc przybliżyć sylwetki polskich artystów z dziedziny plastyki, pracujących na terenie Włoch w ostatnich dziesięcioleciach, nie można pominąć trojga Polaków, którzy mieszkają tam już ponad pół wieku, a których osobowość i dokonania artystyczne przez te wszystkie lata wskazywały kierunek i nadawały ton polskiej obecności artystycznej we Włoszech.

W gronie znanych i cenionych polskich artystów znajduje się **Jan Wojciech Osęki-Nowicki** (pseud. artystyczny — Gianni Novischi, uczestnik powstania warszawskiego), artysta plastyk, malarz, profesor historii sztuki i rysunku, wykładowca we włoskich uczelniach, zauroczony Włochami, po wojnie pozostał w Rzymie i podjął studia w zakresie malarstwa i grafiki w Accademia di Belle Arti (habilitacja w 1956 roku). Po ukończeniu studiów z najwyższymi notami, realizował zamówienia zarówno klientów prywatnych, jak i instytucji włoskich, m.in. tworzył projekty tkanin, stoisk wystawowych (Florencja, Brno, Frankfurt), przygotowywał projekty reklam dla fabryki chemicznej Geigy z Bazylei, wykonywał freski w kościołach (np. w Pescasseroli, Amalfi) i prywatnych willach (np. Velletri, Forli) oraz witraże w różnych technikach, jak szkło *favrille*, malowane i wypalane (technika wynaleziona przez niego) oraz łączone klasycznie ołowiem. Dla jednej z lecznic w Rzymie (Clinica „Villa Margherita”) namalował 44 obrazy, które do dziś zdobią jej wnętrza. Kiedy było zapotrzebowanie na prace wykuwane w srebrze, Osęki-Nowicki z wielkim powodzeniem malował ikony i oprawiał je w srebro. Ostatnio wykonał cykl rysunków do *Sonetów* Szekspira, które prezentował na wystawie w Towarzystwie Sztuk Pięknych w Warszawie. Przez wiele lat był jednocześnie wykładowcą historii sztuki w liceach rzymskich oraz profesorem rysunku i historii sztuki we włoskich uczelniach. Brał udział w wystawach zbiorowych i indywidualnych. Do dziś współpracuje z czasopismami włoskimi i szwajcarskimi, do których pisze artykuły. Jest członkiem honorowym Accademia Tiberina oraz współpracownikiem licznych organizacji, takich jak FAO, Associazione Arkadia-Lazio, Direzione Generale dell'Aviazione Civile Roma, Università per la Cultura Popolare *John Kennedy*. Za działalność artystyczną otrzymał szereg nagród i wyróżnień włoskich oraz międzynarodowych (m.in.: Libro d'Artista Sassoferrato 1984,

Orsa Maggiore e Minore 1986, Europa verso il XXI sec. 1987, Regione Lazio Libro d'Artista 1989)⁷.

Maria Rostkowska-Papa studiowała malarstwo i rysunek w warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych oraz w Paryżu. Jej kariera artystyczna związana była z dwoma krajami, Italią i Francją. Przyjaźniła się z takimi artystami, jak Marc Chagall, Jean Miró, Serge Poliakoff, Hans Hartung. Pierwsze prace rzeźbiarskie powstały w latach sześćdziesiątych w glinie i brązie, później w kamieniu i marmurze. Swoje pracownie posiada w włoskiej miejscowości Pietrasanta oraz w Paryżu. W 1992 roku zrealizowała rzeźbę z okazji 500-lecia odkrycia Ameryki. Od ponad 40 lat bierze udział w wystawach zbiorowych, indywidualnych i w stałych, międzynarodowych wystawach rzeźby w Paryżu, Carrarze, Pietrasanta, Petersburgu, w wystawach tematycznych we Włoszech, Francji, w Polsce. Jej prace znajdują się w galeriach paryskich i włoskich (m.in. Paryż, Wenecja, Lyon, Bourdon, Forte dei Marmi)⁸.

Znakomitym grafikiem, witrażystą, artystą malarzem i nauczycielem akademickim jest **Ryszard Demel** (uczestnik kampanii włoskiej). Malarstwo studiował w rzymskiej Accademia di Belle Arti i Polskim Studium Malarstwa oraz w londyńskim Sir John Cass College of Art oraz London University Slade School, odbył też studia językowe w Institute of Linguists w Londynie oraz w weneckiej Università Ca'Foscari. Ponadto ukończył studia filozoficzne i uzyskał doktorat z filozofii na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie w Londynie. Opatentował w Anglii (1959) nową technikę witrażową, tzw. witraż refrakcyjny⁹. Jest autorem licznych witraży w Anglii i we Włoszech (m.in. w padewskiej katedrze). Poza działalnością artystyczną Demel był wykładowcą i nauczycielem języka i literatury angielskiej, literatury polskiej w uniwersytetach w Wenecji i Padwie, ponadto kierownikiem pracowni malarskiej w Padwie, współzałożycielem i wykładowcą w Centro Studi Colore przy uniwersytecie padewskim. Brał udział w wystawach zbiorowych i indywidualnych w Londynie, Padwie, Weronie, Rzymie, jego prace znajdują się w kolekcjach prywatnych w Kanadzie i Australii. Jest członkiem wielu międzynarodowych organizacji artystycznych. Publikuje artykuły, m.in. w „Wiadomościach”, „Tygodniku Polskim”, „Dzienniku Polskim”, „Pamiętniku Literackim” (Londyn) i „Difesa del Popolo” (Włochy). Mieszkający w Padwie Ryszard Demel jest także autorem książek, m.in. *Sergiusz Piasecki. Notatki o pisarzu i powieści „Kochanek*

⁷ L. Henczel-Wróblewska: *Dzieje Polaków we Włoszech*. Kalisz—Poznań 2006, s. 197.

⁸ Ibidem, s. 254.

⁹ Zamiast łączenia ołowiem na płasko poszczególnych fragmentów szkła stawia się je pionowo obok siebie, a szczeliny między kawałkami wypełnia się cementem, który wiąże całość. Światło przenikające przez kolejne warstwy szkła wydostaje się z drugiej strony, wzmocnione, wzbogacone, bardzo intensywne, o znacznie piękniejszych barwach od tych, jakie daje światło przechodzące przez pojedynczą tafelę. Por. E. P r z ą d k a: *Świadectwa...*, s. 147.

Wielkiej Niedźwiedzicy”; *Życie i twórczość S. Piaseckiego. Zarys monograficzny*. Za swoją działalność artystyczną otrzymał szereg nagród i odznaczeń włoskich i angielskich. Twórczość Demela była wielokrotnie prezentowana na antenie radia i telewizji we Włoszech, w Anglii i Polsce.

Wspomniane osobowości polskiego świata artystycznego, choć tworzyły przez dziesięciolecia na obcej ziemi, zawsze identyfikowały się ze swoimi polskimi korzeniami. Stanowią pewien łącznik obecności polskich artystów we Włoszech na przestrzeni kilku dziesięcioleci. Na skutek wydarzeń społecznych i politycznych, jakie miały miejsce w Polsce w latach osiemdziesiątych XX wieku, stanu wojennego i pogłębiającego się kryzysu ekonomicznego Włochy stały się krajem, do którego zaczęli napływać polscy emigranci. Przyciągał ich nie tylko przyjazny klimat i urok włoskiej ziemi, ale i nadzieja na polepszenie sytuacji bytowej. Spośród wielu artystów warto wspomnieć o kilku osobach, które choć często niezauważane i niedoceniane w Polsce, są znane we włoskich i europejskich kręgach artystycznych, a ich dzieła znajdują się w różnych zakątkach świata.

Rzeźbiarzem znanym na całym świecie, artystą sławnym i podziwianym w galeriach i muzeach Europy, Azji i Stanów Zjednoczonych jest **Igor Mitoraj**. Ukończył malarstwo w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, ale eksperymentował też z innymi kierunkami sztuki. Uważa, że największy wpływ na jego osobowość wywarł nauczyciel z ASP — Tadeusz Kantor, który później namówił go na wyjazd do Paryża. Zanim Mitoraj osiadł we Włoszech, tworzył w różnych krajach europejskich, w Ameryce, Meksyku. Od początku swego pobytu we Włoszech (1979) mieszka w Pietrasanta w okolicach Carrary, miejsca zwanego „Zagłębiem Marmurów”. Ma tam dwie pracownie i własne studio. Według Mitoraja, Pietrasanta to jedyne miejsce, gdzie tak wspaniale opanowano wszystkie techniki rzeźbiarskie — pracę w marmurze, terakocie, mozaice, brązie. W 2001 roku otrzymał tytuł Honorowego Obywatela tego miasta. Swoje rzeźby Mitoraj wykonuje całkowicie samodzielnie, od pierwszego projektu po ostatnie wykończenie. Ich klasyczną formą pragnie przyciągnąć widza i wciągnąć go w tajemniczy świat sztuki. Jego rzeźby znajdują się w wielu miastach włoskich, m.in. w Rzymie, Mediolanie, Sienie, Florencji oraz poza granicami Włoch, np. przed wejściem do British Museum w Londynie (rzeźba *Thsuki-No-Hikari*), w Canary Wharf, londyńskim centrum światowego biznesu (rzeźba *Centurion*), w paryskiej nowoczesnej dzielnicy Defense stanęła 6-metrowa rzeźba z brązu *Ikar*, a jej żeńska odmiana — *Ikaria* zdobi Muzeum Olimpijskie w Lozannie. Rzeźby Mitoraja kupują prywatni kolekcjonerzy z USA, Japonii (monumentalne rzeźby zdobią park na prywatnej wyspie japońskiego miliardera-Osady), Europy (zakupione przez Greka Gulandrisa rzeźby, znajdują się w muzeum na wyspie Andros). W 2003 roku odbyła się w Polsce (Poznań, Warszawa, Kraków) retrospektywna wystawa prac Igora Mitoraja — rzeźby, szkice, rysunki, charakterystyczne rzeźby-giganty. Jedna z takich rzeźb-gigan-

tów zdobi wnętrze poznańskiego Centrum Handlowego *Stary Browar*. Wyróżnieniem jest, iż to właśnie jemu zaproponowano otwarcie dwóch dużych wystaw w 2004 roku w Atenach i Salonikach, podczas trwania Letnich Igrzysk Olimpijskich. Igor Mitoraj, polski rzeźbiarz, od ponad czterdziestu lat mieszkający poza Polską, wystawia swoje prace w galeriach i muzeach na całym świecie¹⁰.

Alina Kalczyńska-Scheiwiller jest artystą grafiką, ukończyła krakowską Akademię Sztuk Pięknych. Od 1980 roku mieszka i pracuje w Mediolanie, gdzie bierze czynny udział w dwóch wydawnictwach męża, Vanniego Scheiwillera (zm. w 1999 r.): *All'Insegna del Pesce d'Oro* (tworzy opracowania graficzne i ilustracje do książek bibliofilskich) oraz *Libri Scheiwiller* (jest kuratorem publikacji artystycznych)¹¹. Poprzez organizowanie wystaw wydawniczych w Polsce (Kraków, Łódź, Warszawa) oraz ilustrowanie różnojęzycznych książek promuje działalność edytorską wydawnictw Vanniego Scheiwillera. Alina Kalczyńska jest popularyzatorem polskiej kultury we Włoszech, którą upowszechnia m.in. poprzez ilustrowanie swoimi grafikami tomików poezji Miłosa, Szymborskiej, Herberta czy prozy Mrożka, Herlinga-Grudzińskiego. Organizuje wystawy grafików polskich, takich jak Krauze, Fijałkowski, Chrostowska, Piotrowicz, Skórczewski, Panek w galeriach włoskich i w Instytucie Polskim w Rzymie (m.in. *Polonica. Artyści i pisarze polscy w wydawnictwie Scheiwiller*). Od początku lat dziewięćdziesiątych wielokrotnie była kuratorem wystaw w Polsce, np. w Bibliotece Jagiellońskiej i Muzeum Narodowym w Krakowie, Muzeum Historycznym Miasta Łodzi, Bibliotece Narodowej w Warszawie. Alina Kalczyńska-Scheiwiller ma na swoim koncie ponad 30 wystaw indywidualnych i ponad 100 zbiorowych w Polsce, we Włoszech i w innych krajach europejskich. Otrzymała wiele nagród i odznaczeń za działalność artystyczną oraz propagowanie kultury polskiej we Włoszech, m.in. od polskiego Ministra Spraw Zagranicznych, od wojewody krakowskiego, *Premio Leonardo Speciale* za zacieśnianie więzi kulturalnych między Polską i Włochami. Jest członkiem międzynarodowych stowarzyszeń artystycznych (Międzynarodowe Stowarzyszenie Drzeworytników *XYLON* w Szwajcarii, Międzynarodowe Stowarzyszenie Bibliofilów w Paryżu, Związek Polskich Artystów).

¹⁰ L. Henczel-Wróblewska: *Dzieje...*, s. 253.

¹¹ Wspomnieć należy, iż Vanni Scheiwiller, dzięki publikacjom dzieł mniej znanych, przyczynił się do wprowadzenia polskiej sztuki i poezji w krąg kultury włoskiej. Wydawał poezję i prozę Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, Sławomira Mrożka, Zbigniewa Herberta, Wisławy Szymborskiej; promował prace polskich artystów, takich jak: Stanisław Fijałkowski, Antoni Piotrowicz, Jerzy Panek, Artur Starczewski, Katarzyna Kobro, Władysław Strzemiński oraz polskiej awangardy. Wydał katalog mediolańskiej wystawy *Grafica polacca contemporanea* (Polska Grafika Współczesna) oraz z pomocą żony, Aliny Kalczyńskiej, wydawnictwa albumowe, poświęcone szopkom krakowskim, których był zagorzałym kolekcjonerem.

W okolicach Rzymu, od blisko ćwierć wieku mieszka i tworzy **Maria Pałasińska**, która w warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych ukończyła Wydział Projektowania Plastycznego. Na początku stanu wojennego wyjechała do Włoch. Zajmuje się sztuką wizualną, uprawiając malarstwo, instalacje, rysunek, projektowanie graficzne, fotografię. Jest projektantką ekspozycji fotografii, sztuki i rzemiosła oraz autorką plakatów, projektów graficznych książek, czasopism, serii wydawniczych, okładek, obwolot, kalendarzy, prospektów, ilustracji, symboli, znaków graficznych. Współpracuje z wieloma wydawnictwami i instytucjami, dla których przygotowuje różnorodne projekty graficzne, m.in.: L'Osservatore Romano, Messaggero di Sant'Antonio di Padova, Polskie Wydawnictwo Naukowe, Conferenza Episcopale Italiana, Ambasada Litwy, Ambasada Polski. Jest dyrektorem artystycznym wydawnictwa PSIK Editore (założonego wraz z mężem, Jackiem Pałasińskim, dziennikarzem, teatrologiem), które publikuje we Włoszech różnojęzyczne książki, również po polsku. Za przykład mogą służyć tomiki poezji w oryginalnej oprawie graficznej, np. *Wygodzone myśli własne* Marka Lehnerta czy trójjęzyczne (włoski, niemiecki, francuski) wspomnienia słynnego polskiego himalaisty Jerzego Kukuczki. Maria Pałasińska jest autorką unikatowej biżuterii z odpadków, a od 1995 roku tworzy tzw. ekoreliefy, w których dąży do waloryzacji przedmiotów uważanych za bezużyteczne, ożywiając nimi martwą naturę i wypełniając je nową treścią. Jej dzieła były i są eksponowane na licznych wystawach we Włoszech, w USA, Polsce (2003). Za swoje prace artystyczne i działalność Pałasińska otrzymała szereg nagród i wyróżnień, m.in.: nagrodę za projekt plakatu „*Scuola Cattolica Italiana*” dla CEI (Konferencja Episkopatu Włoskiego, Rzym 1991), nagrodę za fotografię dla miesięcznika „*Tutti Fotografi*” (Mediolan, 1995), nagrodę Regionu Lazio na X Międzynarodowym Konkursie Malarstwa, Rzeźby i Fotografii „*Più turismo nel Lazio*” za ekoreliefy (Tivoli, 1996), złoty medal i główną nagrodę za malarstwo na XXV Międzynarodowym Przeglądzie Sztuki „*La Telaccia d'Oro 2000*” (Turyn, 2000), Odznakę zasłużonego działacza kultury, przyznaną przez Ministra Kultury RP (Warszawa, 2000)¹².

Oryginalne dzieła artystyczne wychodzą spod ręki innej polskiej artystki, zamieszkałej od 1982 roku we włoskim Udine. **Krystyna Schwarzer-Litwornia** jest plastykiem, wybrała niecodzienne tworzywo artystyczne — rzeźbi w szkłe, tworzy instalacje. Po studiach na Wydziale Ceramiki i Szkła wrocławskiej Akademii Sztuk Pięknych oraz zagranicznych stypendiach i stażach (Szwecja, Włochy) osiadła na stałe we Włoszech. Zauroczone Wenecją, gdzie w lustrze wody odbijają się ściany pałaców, krużganki, niebo, tworzy oryginalne szklane instalacje, wykorzystujące efekt iluzorycznego odbicia. Swoje prace pokazywała podczas wystaw zbiorowych i indywidualnych w różnych krajach, za które otrzymała sporo nagród, m.in. nagrodę ZPAP okręgu Wrocław za najlepszą wy-

¹² L. Henczel-Wróblewska: *Dzieje...*, s. 254.

stawę roku 1997, nagrodę Prezydenta Miasta Wrocławia za pierwsze miejsce w konkursowej wystawie w 2004 roku. Jej prace były prezentowane w polskich galeriach i muzeach, m.in. w warszawskiej Zachęcie i Kordegardzie oraz Galerii Prezydenta RP, w krakowskim Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Muzeum Narodowym we Wrocławiu, w Krakowie, w Zamku w Książu i wielu innych miejscach, zawsze zdobywając wielkie uznanie i wyróżnienia¹³.

Należy wspomnieć także o jeszcze dwóch artystkach, które działają także na polu upowszechniania kultury polskiej we Włoszech i umacniania polsko-włoskich więzi kulturalnych oraz artystycznych. **Joanna Brześcińska-Riccio** specjalizuje się w dziedzinie grafiki akwaforty oraz uprawia monochromatyczny rysunek piórkiem i tuszem. Jest uczestniczką międzynarodowych wystaw indywidualnych i zbiorowych oraz laureatką licznych nagród, m.in. otrzymała tytuł Kawalera Zakonu Cesarskiego Karola Wielkiego nadany przez Ordine Dinastico della Casa Imperiale di Hohenstaufen za zasługi na polu artystycznym, dyplom za zasługi w promowaniu polskiej kultury i sztuki. Natomiast **Bożena Kurek Di Maggio** tworzy plakaty, symbole, znaki graficzne, projekty graficzne dla firm. Jest założycielką Studia Kurek Di Maggio&Partners zajmującego się architekturą, wzornictwem przemysłowym i architekturą wnętrz. Ponadto jest organizatorką wystaw polskich artystów w Taranto, plenerów dla artystów polskich i włoskich w Lama-Taranto.

Aktorzy, reżyserzy

Obok polskich muzyków i plastyków we Włoszech pracują od lat również inni polscy artyści, jak: Grażyna Długolecka, Aleksander Mincer czy Romuald Kłós. **Grażyna Długolecka** ukończyła Państwową Wyższą Szkołę Filmową, Telewizyjną i Teatralną w Łodzi, pracowała w teatrach w Łodzi, Sztokholmie, Malme, w Zespole Filmowym w Warszawie i Goeteborgu. We Włoszech działa jako reżyser, aktorka i wykładowca w Teatro Contrapiano w Bergamo, jest producentem filmowym i aktorką w Mediolanie. Otrzymała wiele nagród aktorskich, jest członkiem międzynarodowych Stowarzyszeń Artystów Teatralnych i Filmowych. Natomiast **Aleksander Mincer** i **Romuald Kłós** mieszkają w Rzymie i grają we włoskich filmach, u takich reżyserów, jak Brogi, Fratelli Taviani, Del Monte. Mincer wystąpił także w obrazie Mela Gibsona *Pasja*.

Ambasadorem kultury polskiej można nazwać **Claudio Jankowskiego**, reżysera teatralnego, scenografa, autora specjalnych efektów teatralnych, pedagoga. Jest on profesorem literatury w rzymskim liceum, organizatorem semina-

¹³ *Polacy we Włoszech...*, s. 81–82.

riów, kursów, wystaw. W Rzymie założył eksperymentalne Centrum Badań i Studiów Teatralnych — Teatro Studio Jankowski, w którym współpracuje ze słynnymi scenografami i reżyserami (Roberto Francia, Bruno Garofalo, Klaus Kinski czy Aleksander Jodorowski). Jankowski jest autorem inscenizacji i reżyserem licznych sztuk teatralnych, m.in. Szekspira, Ionesco, Becketta, Brechta. Od lat pracuje też nad inscenizacjami tekstów polskich dramaturgów — Gombrowicza, Mrożka, Mickiewicza, Witkacego. Swoją działalność skupia również nad poszerzeniem kontaktów ze środowiskiem polskim we Włoszech i artystycznym w Polsce. Chciałby, aby jego Studio stało się centrum spotkań i punktem odniesienia w życiu teatralnym Polski i Włoch¹⁴.

Czynnikami, odgrywającymi znaczącą rolę w kształtowaniu i pogłębianiu polsko-włoskich kontaktów edukacyjnych, artystycznych i kulturalnych są niewątpliwie **wszelkie formy aktywności**, mające na celu przybliżenie mieszkańcom Polski i Włoch, kultury i sztuki obu narodów. Oprócz **indywidualnych prezentacji** polskich czy włoskich artystów do cennych inicjatyw poznawczych należą **wspólne przedsięwzięcia**, przybierające formę wymiany doświadczeń pomiędzy narodami. Do popularnych form, które mają szeroki krąg odbiorców, należy **współpraca zespołów artystycznych** — tanecznych, teatralnych, muzycznych oraz ich wzajemny udział w konkursach, koncertach i festiwalach międzynarodowych.

Obok wymienionych, znanych we Włoszech i sławnych na świecie polskich artystów, mieszka i pracuje tam wielu innych, mniej popularnych, którzy na miarę swych możliwości starają się jak najpełniej uczestniczyć we włoskim życiu artystycznym oraz promować polską kulturę na włoskiej ziemi. W ciągu wieków polscy artyści chętnie wybierali Italię za cel podróży i tam właśnie znajdowali swoją życiową przystań. Istotne jest, iż obecnie na tle wielonarodowościowej i etnicznej mozaiki w społeczeństwie włoskim, **Polacy** tam mieszkający **znajdują dla siebie równoprawne z Włochami miejsce na rynku pracy oraz w dostępie do wszelkich dóbr naukowych, kulturalnych, artystycznych oraz gospodarczych**. Niezaprzeczalne jest, iż **osiągnięcia Polaków na niwie artystycznej i naukowej od wieków stanowią znaczący wkład w dziedzictwo kulturowe Europy**.

¹⁴ L. Henczel-Wróblewska: *Dzieje...*, s. 254.

Ligia Henczel-Wróblewska

**The activity of Polish artists
in the popularization of the Polish culture and education
in Italy at the turn of the 20th and 21st centuries**

S u m m a r y

Italy has been considered the centre of culture and art for centuries and hence the whole world has emanated with new trends in the artistic and academic field. The wealth of art to be met there attracts not only the tourists and researchers from all over the world, but also many outstanding artists. Among Poles to this group belong Igor Mitoraj, Ryszard Demel, Maria Pałasińska, Magdalena Aparta, Piotr Cwojdzkiński, Piotr Lechert de Peslin. The above-mentioned artists, thanks to their creative work and successes achieved there, create a contemporary image of Poland and Poles among the Italian society. They successively enrich the foreign and European culture with their attainments in a widely-understood art.

Ligia Henczel-Wróblewska

**La promotion pour l'éducation
et la culture polonaise des artistes polonais
en Italie à la charnière du XIXe et XXe siècles**

R é s u m é

Pendant les siècles l'Italie a été considérée comme le centre de la culture et des arts, d'où de nouveaux courants artistiques et scientifiques rayonnaient dans le monde entier. La richesse des arts qu'on peut y rencontrer attire non seulement des touristes et des chercheurs de tous les pays mais aussi des artistes éminents. Parmi les Polonais il faut énumérer : Igor Mitoraj, Ryszard Demel, Maria Pałasińska, Magdalena Aparta, Piotr Cwojdzkiński, Piotr Lechert de Peslin. Ces artistes, grâce à leur travail et des succès remportés, créent au sein de la société italienne une image moderne de la Pologne et des Polonais. Leurs ouvrages dans le domaine d'art enrichissent successivement la culture étrangère et européenne.